

ОЦЕНЯВАНЕ НА ПРИЛОЖЕНИЕТО НА МЕСТЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Нели Бояджиева, Георги Димитров

Катедра: „Социална педагогика и социално дело“

В студията се представят и анализират резултати от конкретно проучване на функциониране на местен механизъм за приложение на Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН). Проследяват се взаимоотношенията на целевите групи с институциите на регионално равнище в област Разград и степента на тяхната ангажираност в процеса на превенция на домашното насилие. Целта на изследването е да се открият проблеми, трудности и постижения при приложение на закона за защита от домашно насилие чрез създадения механизъм. Представят се резултати от фокус-групи с различен тип специалисти. Проследява се влиянието на фактори, които очертават специфични изисквания, проблеми и възможностите за превенция и приложение на Закона за защита от домашно насилие. Участието на местни заинтересовани страни в процеса на сътрудничество увеличава успехите при защита на пострадалите и превенция на проявите на домашно насилие. На основата на проучването се откроява належаща необходимост да се развият програми и инициативи за повишаване на обществената информираност и чувствителност към феномена „домашно насилие“ и отговорностите на компетентните органи.

ASSESSING THE APPLICATION OF LOCAL MECHANISM OF PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

The study presents and analyzes the results of a specific study on the functioning of a local mechanism for the implementation of the Law on Protection against Domestic Violence (LPAV). The relations of the target groups with the regional institutions in Razgrad region are studied and the extent of their involvement in the process of prevention of domestic violence. The aim of the study is to highlight problems, difficulties and achievements in applying the law on protection against domestic violence through the established mechanism. Results of focus groups with different types of specialists are presented. The impact of factors that outline specific requirements, problems and opportunities for prevention and application of the Law on Protection against Domestic Violence is monitored. The involvement of local stakeholders in the cooperation process increases the success of victim protection and the prevention of domestic violence. Based on the study, there is an urgent need to develop programs and initiatives to raise public awareness and sensitivity to the phenomenon of "domestic violence" and the responsibilities of the competent authorities.

Keywords: *Focus group, domestic violence, local mechanism, cooperation, professionals.*

Въведение

Приложението на закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН, 2005г.) от компетентните институции поражда разнообразни практики, които изискват изследване и анализ за да се популяризират постиженията и да се набележат проблемните области. Въпреки изминалите над 10 години от влизане в сила на Закона за защита от домашно насилие, изследванията по темата не са много. Те са важно средство за проследяване на резултатите от приложението му и основание за подобряване и усъвършенстване на механизмите за управление. Добрите управленски подходи се нуждаят от научен анализ.

Системните наблюдения и налични проучвания на практиката у нас сред приемането на ЗЗДН дават възможност да се изведат отличителни характеристики в практическото приложение на закона за защита от домашното насилие. Липсва национален координиращ орган, който да е отговорен за формулиране и прилагане на политиките за превенция на домашното насилие. Деликатната ситуация, свързана с феномена „домашното насилие“, произтича от нагласите в българското общество за възприето схващане за семеен проблем и институциите не могат да се намесват с подкрепа или санкция. Домашното насилие се възприема за голяма част от хората и от професионалистите като вътрешен проблем за една двойка партньори, семейство или само за техния род. В големите обществени групи не се говори за домашно насилие и в тях този феномен е скрит. Това се отнася в най-голяма степен за т.нар. уязвими общности, етническите групи, за малките населени места. Сложността на изследване на домашното насилие идва и от липсата на унифицирана статистика, която да обобщава информацията по приложение на ЗЗДН в нейната съвкупност от регистрирани случаи в различни компетентни органи и НПО в България. Събираната в момента информация не е съпоставима и липсват гаранции за нейната достоверност и валидиране на информацията.

При проследяване и анализ на резултатите се използват различни методи за изследване, а един от често прилаганите, е провеждане на фокус-групи. Методът е подходящ за изследване на практиката за превенция на домашното насилие на регионално ниво. Методът предоставя рефлексивно пространство за идентификация на колективните инсайти в хода на груповите взаимодействия и запазване и регистрация на имплицитните индивидуални предпочитания на участниците в груповата дискусия. (Mateeva, 2012). Той дава възможност да се проучват взаимоотношенията на целевите групи с институциите и степента на тяхната ангажираност в процеса на превенция на домашното насилие. Споделянето на собствен опит и идеи, и диалогичното съпоставяне на гледните точки на участниците, възникващи по време на груповите взаимодействия в тематичните фокус групи, осигуряват изграждането на една по-пълноценна картина на изследваните феномени (Aaron et al., 1996). Динамиката на символните взаимодействия и социалния обмен на информация в груповия процес на фокус групата, разкрива допълнителни, наиндивидуални гледни точки към съдържанието и валидността на събираните с този метод емпирични данни (Albrecht, 1993; Bader et al., 2009). Във фокус групите не се прилага типичният за анкетирането и интервюто изследователски натиск за структуриран отговор на въпросите на водещия. Това позволява да се постигне по-високо ниво на автентично споделяне и осмисляне на представените преживявания, нагласи, практики и отношения (Bloor et al., 2001).

В студията се представят и анализират резултати от конкретно проучване чрез метода „фокус-групи“ на функциониране на местен механизъм за приложение на ЗЗДН. Проследяват се взаимоотношенията на целевите групи с институциите на регионално равнище в област Разград и степента на тяхна ангажираност в процеса на превенция на домашното насилие.

Приложение на фокус-групите в социалните изследвания

Фокус групите имат своите корени в социалните науки и са приети от изследователите на пазара, като ценен интерфейс между бизнеса и клиентите му. По своята същност, фокус групите не се стремят да измерват; те разкриват проблеми, разкриват процеси, тестват реакциите и възприятията. Груповите дискусии могат да се използват самостоятелно, като могат да разширят и допълват други методологии. При избора на тази методика за събиране на данни, целта на проучването трябва да бъде разгледана внимателно. (*Collis, J.; Hussey. R. 2013*).

Авторството на използваната методика на провеждане на фокусните групи е на проф. д-р Нели Бояджиева, СУ „Свети Климент Охридски“, гр. София, която съвместно с екипа на проекта, изготви задание на проучването. Предварителните резултати са обработени от проф. д-р Нели Бояджиева, която е един от фасилитаторите, с участие на експерти от проектния екип.

Избраната методология „... е полезна, когато става въпрос да се изследва какво мислят участниците, но е изключителна успешна да долови защо мислят по този начин (*Morgan, 1993*).“ Важни нейни характеристики са: изслушване на участниците и учене от тях; линия на комуникация, която може да се проследи в хода на развитие на групата; предимства: синергичен ефект на груповия сетинг, гъвкавост и възможност за изследване в дълбочина, възможност за наблюдение и долавяне на важни връзки и бегло загатнати теми, фини нюанси в поведението и емоциите на участниците, свързани с конкретна тема и пр.

Използваните методи и подходи при провеждане на груповите дискусии увеличават възможностите за изследване в дълбочина на взаимоотношенията на целевите групи с институциите в област Разград и степен на тяхната ангажираност в процеса на превенция на домашното насилие. „...гъвкавостта на метода дава възможност за изследвания отвъд границите на обичайно дискутираните теми и проблеми, и дава достъп до преживелищни факти, които съдържат информация за най-дълбоките страни от обсъжданите в групата теми. Това придава на изследването висока екологична валидност, а резултатите му създават улеснена възможност за разбиране и представяне на емпиричната информация от гледната точка на участниците, поставени заедно с изследователя в споделено групово пространство за изучаване и рефлексия по конкретната тема на фокус групата“ (*Mateeva, 2012*).

Резултатите от фокус групите “водят до разкриването на нови аспекти, неизвестни нюанси, алтернативни гледни точки, нестандартни идеи, свързани с изследвания проблем.” (*Ivanov&Alexandrov, 2013*).¹ Фокусните дискусии не заместват количествените изследвания, но много често дават достоверна и реалистична информация за определени нагласи, тенденции и състояния, които провеждат тяхното провеждане.

¹ Иванов, И. Александров, Х., Проект „Професионалният стрес: най-голямото предизвикателство за достойните условия на труд“, осъществен от СФСМВР, с финансова подкрепа на Фонда за достойни условия на труд и тристранен диалог от Иновация Норвегия, 2013.

Всички фасилитатори в проведените три дискуссионни групи имат или непосредствен (самите те преживели домашно насилие и тормоз) или косвен (ангажирани в компетентни институции, като ръководители или експерти) опит от обстоятелствата, оказали влияние върху живота на участниците във фокус групите. Ролята на фасилитатора е изключително важна поради изискването за баланс между чувствителност и емпатия с обективност и критично наблюдение (*Stewart and Shamdasani, 1990*).

Участието на двама фасилитатори при провеждане на фокус групи се застъпва и от български изследователи². Според тях, групите дискусии се провеждат от първи изследовател, който управлява процеса чрез използване на полуструктуриран въпросник. Втори изследовател участва, като подпомага процеса чрез външно наблюдение, водене на записки и деликатна намеса, в случай на необходимост от уточняване или допълване на неясни детайли или теми. Времето на провеждане на дискусиите е около 90-120 минути (*Ivanov&Alexandrov, 2013*)³.

Използването на различен набор от аудио и визуални средства, например варианти на снимки на тестваното лого, записи на рекламен клип, нов вид кафе и пр. Друга възможност на приложение е дегустация на един производител на хранителни продукти. Участниците опитват нови продукти и могат да определят какви вкусове да бъдат пуснати на пазара. Доставчик на видео стрийминг иска да узнае как да предложи повече по възможност на своите потребители възможни, индивидуални филмови предложения. В една онлайн фокус група се документира в продължение на няколко седмици кой филм е гледал всеки участник и защо. Накрая се дискутират с други участници какви предложения да бъдат приложени от доставчика. Много популярна практика е да се организира фокус група, при която се представя една нова реклама и заедно с другите участници се дават предложения за подобряване.

В областта на социалните науки и градоустройственото планиране, фокус групите позволяват на изследователите да изучават хората в по-естествен модел на разговор, отколкото обикновено в интервю "един към един". В комбинация с наблюдението на участниците те могат да бъдат използвани за изучаване на групите и техните модели на взаимодействие. Предимство е сравнително ниската цена в сравнение с проучванията, тъй като може да се получат резултати сравнително бързо и да се увеличи размерът на извадката на доклад, като се говори с няколко човека заедно (*Marshall, C. and Gretchen, R., 1999*).

Груповата дискусия произвежда данни и прозрения, които биха били по-малко достъпни, без да се намерят взаимодействия в групова обстановка - слушането на чужди вербализирани преживявания стимулира спомените, идеите и опита на участниците. Това също е известно като груповият ефект, при който членовете на групата се занимават с "някакъв" верижен или "каскаден" ефект, говорят връзки или изчезват от темите и изразите, които го предхождат." (*Lindlof & Taylor, 2002*)

Груповите дискусии са полезен начин да се разбере какво мислят за предложенията конкретни групи от хора. За държавните служители натрупаният опит осигурява възможности за споделяне и развитие на техните виждания помежду им и пряко с експертите и вземащите решенията. (*UK National Consumer Council, 2008*).

² При провеждане на една фокус група.

³ Анализ на стресогенните фактори на полицейските служители в системата на МВР, Иванов, И. Александров, Х., Проект „Професионалният стрес: най-голямото предизвикателство за достойните условия на труд“, осъществен от СФСМВР, с финансова подкрепа на Фонда за достойни условия на труд и тристранен диалог от Иновация Норвегия, 2013.

Фокус групите са масово използван метод за оценка на политики в образователната система. Федералното правителство на Съединените американски щати широко използва фокус групи за оценка на материалите и посланията на общественото образование за многобройните си програми. Докато много от тях са подходящи за тази цел, много други се определят като компромиси, които федералните служители трябва да направят в резултат на проучвания, независимо дали фокусната група е най-добрата или подходяща методология. (*Srivastava, T N. Business Research Methodology. p. 6.11.)*

В здравното образование, фокус групи са използвани като част от една стратегия за оценка на здравето, за развитие и оценка на програми. Друго възможно поле е да се генерират нови идеи за програми, лекарства, добавки или услуги. Фокус групата е популярен напоследък способ за събиране на здравна информация за гражданите. Участниците могат да идентифицират основните здравни проблеми в района си и да споделят собствен опит в достъпа до здравни грижи. Интерактивните данни водят до засилено оповестяване, подобрен достъп до собствения език и концепции на участниците, по-добро разбиране на участниците за собствени цели, изготвяне на по-сложни отчети и възможност за наблюдение на съвместното изграждане на смисъл в действие. Следователно фокусните групи са идеален метод за изследване на собствените значения и разбираня за здравето и болестите. (*Wilkinson, S., 1998*).

Най-важните предимства на фокусните групи се свързват с гъвкавостта и ускореното получаване на дълбочинна информация при провеждането на групови дискусии (*Verkuyten, 2005; Walden, 2008*). Могат да осигурят „рефлексивно пространство“ за значими нови преживявания и теми за обогатяваща дискусия между участниците като редуцират ефектите на себезащитните или себеизтъкващи стилове на отговаряне, наблюдавани при индивидуалните интервюта и анкетирането със структурирани въпросници (*Zemke et al., 1987; Patton, 1990; Merton et al., 1990; Hogg & Abrams, 1998; Brown & Gaertner, 2003*).

Нарастващата популярност на метода и неговото масово налагане в практиката го определят, като „един от най-надеждните и информативни научни методи“, с възможности за извеждане на обобщени закономерности. (*Mateeva, 2012*). Други предимства са възможност да се разберат причините и мотивите за възприемане и избор на даден продукт от потребителите; генериране на творчески идеи за създаването на нов продукт/услуга, реклама или рекламна концепция; има възможност лично могат да се наблюдава спонтанните реакции на участниците от поръчалият изследването; предпоставки за осъществяване на интересни дискусии са дружелюбни отношения на организация и добро ръководене на дискусията. „Всеки отделен групово-динамичен фактор като място, време, продължителност на провеждане, брой участници, композиция на групата, ниво на откритост при споделянето и др., оказва своето изключително важно влияние върху работата на фокус групата, а от там и върху получените в нея изследователски резултати.“ (*Mateeva, 2012*).

Пет основни характеристики идентифицират български изследователи, които са относими и за груповите дискусии: “фокус върху полето на изследване: феномените се изследват в средата, в която са установени; естественост: не използват манипулативни техники; изследователят е инструмент на изследването: отчита се влиянието на изследователя върху данните и процеса на изследване; интерпретативност: отчитане на различните значения на преживяванията на участниците в ситуацията на изследване;

експресивност на езика: присъствие на „гласа“ на участниците в предоставянето на резултатите.” (Ivanov&Alexandrov, 2013)⁴.

Основно ограничение на метода е, че резултатите не са представителни за изследваната съвкупност и трябва да се разглеждат като хипотези, които да бъдат верифицирани чрез количествено изследване. Недостатък може да е и доминиране на един член на групата и мълчаливото съгласие или несъгласие на другите членове. Необходимо е да се проведат минимум две дискусии, за да се отчетат резултатите.

Предизвикателствата при организиране на фокус групи са свързани основно е процеса на организация, подбор на участниците, подготовка на модераторите и създаване на подходяща атмосфера. Когато изследователите, провеждащи фокус групи нямат достатъчно процесуален опит в ролята на модератори на групова работа, автентичната работа на фокус групата, която методологично предполага постоянен анализ на протичащите в нея групови процеси и ефектите им върху съдържанието на емпиричните данни, може да се окаже много трудна или дори невъзможна (Zemke et al., 1987; Morgan, 1990; Strauss & Corbin, 1990). „...провеждането на фокус групи е деликатен процес и заради опасността от индуциране на защитно деформирана информация чрез предварително подготвената рамка за интерпретация на данните по изследваната тема или чрез неотчитане на влиянието на груповите процеси върху съдържанието на емпиричния материал (Krueger, 1988).

Преглед на проучванията за приложение на ЗЗДН в България

През последните години са проведени няколко проучвания на феномена домашно насилие в България, в които се използва методът на фокус-групите. Голяма част специално изследват проявленията на насилието в затворени маргинализирани общности с фокус ромските групи. Общи за всички изследвания са следните изводи:

- приемане на домашното насилие на равнище масова психика и индивидуално отношение като личен въпрос, в който институциите и обществото не могат да имат намеса;
- липса на обществена чувствителност и гражданска рефлексивност по темата;
- силни вътрешни съпротиви, наличие на стереотипи и предръзсъдаци на жертвите и близките им, които възпират да подават сигнали и сътрудничество за преодоляване на негативните влияния;
- в голяма част от случаите определящо е решението на семейството и рода за съдбата на жертвата на домашно насилие, в резултат на затворени семейни връзки;
- липсва достатъчно яснота и реално разработени механизми в местните общности как да бъде спряно домашното насилие и как да бъдат опазени жертвите от последващи посегателства;
- прилагане на спорадични, временни и нетрайни мерки, от които най-използвана е временна раздяла на съпрузите и партньорите. Това е само временна мярка на отдалечаване на двамата участници в двойката, което е

⁴ Анализ на стресогенните фактори на полицейските служители в системата на МВР, Иванов, И. Александров, Х., Проект „Професионалният стрес: най-голямото предизвикателство за достойните условия на труд“, осъществен от СФСМВР, с финансова подкрепа на Фонда за достойни условия на труд и тристранен диалог от Иновация Норвегия, 2013.

свързано задължително с обратно връщане на жертвата (жената) в семейството и неговото първоначално функциониране.

В България са организирани няколко изследвания, които търсят отговори на важните теми за прилагане на закона за защита от домашното насилие. Резултатите от първото Национално изследване на домашното насилие и насилието, основано на полов признак (ДННОПП) показват широко разпространение на социалния феномен в България⁵. Важна част от изследването са изводите и препоръките. “Въпреки, че една четвърт от мъжете и трета от жените от населението, както и почти половината от ромските жени и момичета споделят, че са преживели някакъв вид ДННОПП през живота си, делът на онези, които осъзнават, че са станали жертви на ДННОПП, делът е няколко пъти по-малък.” (Иванова, С. 2016)

Няколко са посочените целеви групи, които са обект на подценяване и не са изследвани: малолетните деца (на възраст под 14г.), възрастните хора, хора от малките населени места и мъжете. Специално място в проучването е отделено на ромската общност и проекциите на домашното насилие в нея. Проведени са две фокус групи с представители на ромската общност (всяка с 8 участника- в едната жени и другата- мъже) за да се уловят общите нагласи на общността, къде се коренят проблемите и потенциални вътрешни ресурси в общностите. (Иванова, С. 2016)

Потвърждават се предположения и известни статистически данни до момента за силна уязвимост на жените към актове на домашно насилие. “Въпреки, че броят на мъжете жертви на различни форми на ДННОПП изглежда значителен и по-висок от очакваното, жените са по-уязвими, тъй като те по-често страдат от множество, повтаряемо и системно насилие. Освен това ромските жени и момичета са по-уязвими, отколкото момичетата и жените от общото население.” (Иванова, С. 2016)

Три четвърти от извършителите на домашно насилие мъже и жени насочват действията си към противоположния пол, сочи анализът на резултатите на актуални случаи на домашен тормоз. Направено е предположение, че основаните на пола конфликти или конфликтите между различни възприятия за половете, биха могли да са причини не само за НОПП и също за значителна част на домашното насилие. (Иванова, С. 2016)

Няколко много сериозни последици от домашното насилие, засягащи преките жертви, цели семейства и общности, идентифицират представителите на ромски общности. “Това са случаи на смърт и инвалидност за цял живот; родови вражди, които унищожават общностите; вреди причинени на деца поради разрушаване на семейства и възприемането на поведенчески модели на насилие; загуба на права за здравно и социално осигуряване, които допринасят за бедността и социалното изключване на ромите.” (Иванова, С. 2016).

Фондация Асоциация Анимус, организира изследване за насилието в живота на момичета, отглеждани в Дом за деца в с.Доганово⁶. Част от методологията включва

⁵ Проект „Национално изследване на домашното насилие и насилието, основано на полов признак, и изработване на модел за подкрепа на жертвите на насилие“, договор № 812108-42/22.06.2015 г. за безвъзмездна финансова помощ по Мярка 3 “Изследвания и събиране на данни”, Програма ВГ 12 “Домашно насилие и насилие, основано на полов признак” (ПО 29), в рамките на финансиране от Норвежки финансов механизъм (НФМ) 2009-2014г.

⁶ Доклад от изследването в България, проект „ОВЛАСТЯВАЩА ГРИЖА: Овластяване на момичета, настанени в Домове за деца в борбата с насилието срещу жени“, реализиран в България от Фондация „Асоциация Анимус“, 2013г. Проектът се финансира от Европейски съюз по програма Дафне, съвместно с Фондация СЪРТ, Испания, Асоциация Тампеп, Италия, Средиземноморски институт за социални

провеждане на фокус групи с момичетата за потвърждаване на данните от проведените индивидуални интервюта. Изследването е проведено между 26.05-28.06.2013 г. Интервюирани са 14 момичета и 9 са участвали във фокус-група, на възраст между 14 и 18 г. - на място в Дома за деца в с. Доганово, област Софийска. Основната цел на фокус групите е да съберат данни от споделените модели на поведение с цел анализ на общите възприятия и джендър роли и стереотипи. По време на фокус-групите момичетата спонтанно споделят мнение по предложени теми.

Основните резултати от дискусиите са обобщени с наблюдение на процеса: Всяко едно от момичетата споделя, че има или е имала реален досег с упражнено насилие. Впечатлението на експертите е, че този опит е непреработен, понякога трудно разпознаваем от тях самите, но винаги предизвиква силни емоции при разговори и докосване до темата. Поведението на момичетата от Дома показва различни състояния: по-предизвикателно или доста свито и притеснително, но при повечето ясно се е отличававала липса на доверие към околните и подозрителност какво ще бъдат запитани. Екипът изследователи обобщават, че групата момичета не са сплотени помежду си, не са забелязали групови приятелства или дори малки групи. Поведението на част от тях е определено като привидно желателно, като са се старали да се харесат и да имат поведение, за което са чували, че е правилно.

Интересен аспект от домашното насилие е изследван сред една силно уязвима група жени, принадлежащи към бежански общности от различни държави и търсеци закрила в България. „С цел изработване на референтна рамка за превенция на сексуалното и други форми на насилие, основано на пола в контекста на международната закрила и за осъвременяване на СОП за предотвратяване и ответни действия при сексуално и свързано с пола насилие (ССПН), се поставя задача да се изследват: достъпът до информация и нагласи в бежанските общности към това явление, наличните услуги (социални, правни, здравни) и достъпът до тях, както и обучение и участие на жените“⁷.

Фокус групите и интервютата са проведени в градовете София и Харманли през есента и зимата на 2014г. (септември и декември 2014). Участвалите жени предварително са подбрани според основни изисквания на изследователите – да бъдат предимно в процедура за предоставяне на статут, защото това е най-голямата група жени, настанени в центровете и защото те не се ползват с правата на българските граждани при достъпа им до услуги в случаи на ССПН.

Следван е принципът на доброволно участие на жените в различните модули на изследването, като за организацията на групите помагат психолозите, социалните работници и експерти към центровете на ДАБ, както и представители на Съвета на жените бежанки (СЖБ). Фокус групите са с продължителност от около 60-90 мин., като след тях се провеждат индивидуални дълбочинни интервюта по конкретни случаи с жените, изявили желание за това.

Проведени са общо шест фокус групи: четири фокус групи в София – по две в Регистрационно-приемателен център (РПЦ) София (кв.Овча купел) и в Център за временно настаняване (ЦВН)- кв.Военна рампа, както и две фокус групи в РПЦ-Харманли. Във фокус групите са участвали общо 72 жени, повечето от които от Сирия,

изследвания на пола, Кипър и Университета в Оолу, Финландия, <<http://animusassociation.org/proekti/ovlastiavashta-grizha/>>, [accessed Sept.4, 2017].

⁷ МОНИТОРИНГОВ ДОКЛАД за 2014 г. за Сексуално и основано на пола насилие в контекста на международната закрила в Република България. Геновева Тишева и Анна Николова, ВКБООН, София, януари 2015 г., <http://www.unhcr.org/bg/wp-content/uploads/sites/18/2016/12/REPORT-SGBV-final-final.pdf>, [accessed July 18, 2017].

като сред тях една част са били жени от кюрдски произход. Около половината от жените са били с деца или с някои от децата си. Допълнително са интервюирани и изслушани 22 жени. В РПЦ-Харманли са проведени две фокус групи с общо 17 жени от Сирия и 6 дълбочинни интервюта. Интервюираните жени са във възрастов диапазон 21-36 години. Престоят им в центъра е бил от 12 до 60 дни, като всички са били в процес на производство за предоставяне на статут. По отношение на семейния статут, преобладавали са омъжените с деца на различна възраст.

Целите на фокус групите: „да се идентифицират основни рискове и форми на сексуално насилие и други форми на насилие, основано на пола, както и най-уязвими групи сред жените; да се идентифицират тенденции при нагласите и нуждите на жените, търсещи закрила, във връзка със сексуалното и другите форми на насилие, основано на пола; да се установят някои от бариерите пред жените да говорят за него и да подават оплаквания при насилие; да се идентифицират евентуални налични механизми и услуги за консултиране и оказване на подкрепа при такова насилие на жени в процедура за предоставяне на международна закрила в България; да се установят други проблемни области при защитата на тази група жени, във връзка с проблема на сексуалното и други форми на насилие, основано на пола“⁸.

В София чрез провеждане на общо четири фокус групи са включени 55 жени, търсещи и много малка част от тях получили международна закрила. Чрез индивидуални дълбочинни интервюта са обхванати 16 от тази съвкупност. Средната възраст на жените в групите е 35-38 години, повечето омъжени, средно с по 3-4 деца на различна възраст, а някои и с по повече (6-7 деца). Участвали са и по-много млади жени на 20-26 години с по две и повече деца. Няколко по-млади жени са придружавали техни роднини и е имало и бременни жени.

Престоят на жените в центровете варира между 10 и 60 дни за търсещите и получили международна закрила от Сирия и повече от година – за търсещите закрила жени от страните в Африка. Повечето от сирийските жени са избягали от страната си със семействата. Част от тях са оставили деца и други роднини в Сирия, като разчитат предимно на събиране на семейството в друга европейска страна. Имало е и сами жени, търсещи и получили международна закрила, които са искали да се съберат със семействата си в други държави. Жените от африкански страни са били в процедура за предоставяне на международна закрила, но без семейства. Участниците са предимно от Сирия, някои от кюрдски произход, както и от държавите Ирак, Алжир, Тунис и Египет.

Проведени са „5 фокус групи с жени от малки населени места с етнически произход, предимно ромски и 5 фокус групи с представители на местното население от смесени етнически общности за изследване на проблемите „домашно насилие“ и „трудностите, пред които се изправят жертвите на домашно насилие, когато ползват услугите на формалните системи“⁹. Проведените фокус групи имат за цел повишаване на осведомеността за специфичните потребности на жени, жертви на домашно насилие от малките населени места с преобладаващо етническо население (предимно ромско),

⁸ МОНИТОРИНГОВ ДОКЛАД за 2014 г. за сексуално и основано на пола насилие в контекста на международната закрила в Република България. Геновева Тишева и Анна Николова, ВКБООН, София, януари 2015 г., <http://www.unhcr.org/bg/wp-content/uploads/sites/18/2016/12/REPORT-SGBV-final-final.pdf>, [accessed July 18, 2017]

⁹ Наръчник за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, Асоциация НАЯ, Проект „Достойнство – живот без насилие“ се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., http://www.naia-tg.com/wp-content/uploads/2016/04/narachnik_roma_woman.pdf, [accessed May 20, 2017].

като се изведат основни проблеми и ограничения, пред които са изправени пострадалите ромски жени и някои специфики в изследваните общности.

В друг район в Северна България са проведени две фокус групи (град Горна Оряховица, 11.2015-02.2016), където има действаща организация за превенция на домашното насилие (Център Мария). Използвана е смесена методика (анкетирание с 6 въпроса, две фокус-групи, интервюта), като са обхваната извадка с 300 респондента. За партньори са били поканени млади хора, членове на Горнооряховския младежки парламент, които в ролята на анкетатори предварително участвали в процеса по формулиране на въпросите за анкетата. Младите хора, на случаен принцип, анкетирали хора от града, без значение на пол, възраст и образование.

Възрастни хора в пенсионна възраст не дефинират ясно домашното насилие като проблем, въпреки информацията за увеличил се брой възрастни хора, пострадали от домашно насилие, които търсят помощ. По-скоро приемат домашния тормоз за личен проблем, който семейството трябва да реши. Участниците са категорични, обаче, че то има негативен ефект върху децата. Въпреки осъзнатостта на хората в групата, че децата са в риск, ако са в среда на домашно насилие, те търсят оправдание на актовете на насилие с различни социални фактори, които го причиняват (бедност, неграмотност, изолация). Според участвалите възрастни хора насилието в семейството се разбира по-скоро като отделен инцидент, а не като проблем на обществото. Дори се приема в отделни случаи, като оправдано и дисциплиниращо. Участниците споделят препоръки за *„...по-чести срещи с възрастни хора, особено по селата, за предоставяне на информация за домашното насилие на хора, които не ползват интернет. Участниците считат, че срещи и дискусии, провеждани в клубовете на пенсионера, са най-ефективния начин да се разбере проблема и да се предприемат стратегии за справяне с него.“* (Център Мария, 2016)

Младите хора категорично определят домашното насилие като реален проблем, като го заявиха с бързо и ясно извеждане на белезите и симптомите с които го идентифицират, включително и на психическото насилие и травмата от преживяното. Под една десета от участниците свързват домашното насилие с училищния тормоз с аргумент, че децата подражават на възрастните в семейството. Поставена е на дискусия ситуация на техни връстници за които предполагат, че са жертви на насилие и питат как да им помогнат. Участниците в групата знаят как да насочват, но същевременно залагат и на собствените си ресурси за подкрепа, налице е мотивация за помощ. Повечето от участниците изразяват мнение, че проблемът е в семейството, но може да се търси решение и в училище, когато става въпрос за деца. (Център Мария, 2016)

Основните резултати сочат, че повечето от хората считат, че домашното насилие е проблем и различават не само форми на физическо, а и белези на психическо насилие. Близо три четвърти (70%) от участниците разпознават домашното насилие като обществен проблем, за който е важно да се говори, най-вече заради травмите, които причинява върху децата. Четири пети (80%) са единодушни, че домашното насилие поставя в риск децата, живеещи в семейство с насилие. Рисковете, които посочват, са: прояви на агресия спрямо връстници и съученици; ниско самочувствие; склонност към противообществени прояви; попадане в схеми на злоупотреба, експлоатация или трафик. В областта на директната помощ и готовността за помощ в случай на домашно насилие, повече от половината (57%) споделят своя личен избор на реакция. В отговорите присъстват предимно насочвания към институции – полиция, съд, прокуратура, отдел „Закрила на детето”, Детска педагогическа стая, тел. 112, специалисти. (Център Мария, 2016)

Помагащите специалисти и държавните институции е необходимо да координират усилията си за ефективна подкрепа на жертвите и дългосрочна работа за превенция и справяне с прояви на домашно насилие. Професионалистите имат чувствителност и ресурс за работа с домашно насилие, а държавните институции са ангажирани с изграждане на работеща нормативна среда за превенция и защита от домашно насилие и следят за прилагане в практиката (ИСУО, 2013)¹⁰.

Извеждат се изводи за необходимост от системни усилия за специализирана подготовка по темата „домашно насилие“ на социални работници, полицаи, прокурори и съдии в страната, с фокус върху професионалната им роля и отговорности съобразно ЗЗДН. За навременна интервенция и подкрепа на жертвите на домашно насилие са от значение професионалните умения за разпознаване на симптомите и работа по случай. Необходимо е общо ниво на компетентност на всички ангажирани, т.е. обучението и супервизията трябва да станат част от кариерното развитие на ангажираните специалисти и част от финансовия стандарт на услугите (ИСУО, 2013).

Необходимостта от координиране на усилията между институциите е основен извод в голяма част от провеждани обсъждания и местни инициативи в различни места в България. Разработване и прилагане на общ механизъм за координация между държавните институции и организациите-доставчици на услуги, който да осигурява превантивната работа в общността, пряка подкрепа на жертвите, осъществяване на мерките към насилника и проследяване на случаите (ИСУО, 2013)¹¹.

Проведени са поредица от 20 фокусни групи с по около 10-15 служители от различни нива, сектори териториално разпределение на институцията МВР, като част от проектна инициатива на синдикална организация на полицейските служители. Методът на изследването е качествено проучване от тип фокусирани групови интервюта (фокусни групи) с използване на разработен полуструктуриран въпросник. Целта на изследването е да се даде реална картина на процесите при упражняване на труд от полицейските служители в България и да се идентифицират мерки за устойчиво решаване на проблемите, свързани с негативните ефекти от професионалния стрес. Централно място в изследването заема емоционалното благополучие на служителите на МВР на работното място. В изследването са участвали служители от трите основни и най-големи дирекции в МВР: Национална полиция, Гранична полиция, Пожарна безопасност и защита на населението. (Ivanov&Alexandrov, 2013).¹².

Механизми за приложение на Закон за защита от домашното насилие

Съществуват успешни примери на практическо взаимодействие между институции и граждански организации на местно ниво. За успех на местно ниво се посочват организирани от МВР, общините и местни организации Центрове за

¹⁰ [Анализ на резултатите от Анкетно проучване на домашното насилие сред възрастни хора](#), Институт за социални услуги в общността, Проект „Превенция на домашното насилие сред възрастни хора: Договор за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ, № 93-00-272/0312.12, <http://www.icss-bg.org/>, [accessed June 18, 2015].

¹¹ [Анализ на резултатите от Анкетно проучване на домашното насилие сред възрастни хора](#), Институт за социални услуги в общността, Проект „Превенция на домашното насилие сред възрастни хора: Договор за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ, № 93-00-272/0312.12, <http://www.icss-bg.org/>, [accessed June 18, 2015].

¹² Анализ на стресогенните фактори на полицейските служители в системата на МВР, Иванов, И. Александров, Х., Проект „Професионалният стрес: най-голямото предизвикателство за достойните условия на труд“, осъществен от СФСМВР, с финансова подкрепа на Фонда за достойни условия на труд и тристранен диалог от Иновация Норвегия.

превенция, с фокус пътна безопасност и превенция на противообществени прояви, включително домашно насилие. „Създават се и местни координационни и консултативни структури между институции и НПО. Огромен е потенциалът на тези местни механизми да допринесат за по-нататъшното усъвършенстване на координацията между институции и НПО в регионите и за формиране на ефективни политики за противодействие на домашното насилие и подпомагане на пострадалите, съобразени със съответните местни особености.“ (ЦИД 2015, Меморандум)¹³.

Изследователи посочват липсата на механизъм за координация на политиките за подкрепа на пострадалите от домашното насилие, като важна причина за колебливо прилагане на специалния закон и липсата на достатъчно убедителни резултати (ЦИД, 2015)¹⁴.

Друга основна трудност е посочена „преобладаващата липса на хармонизирани данни, събирани по единни критерии и методология“ (ЦИД, 2015)¹⁵ Отправят се препоръки за унифициране на събирането на данни в рамките на координационни механизми и други формати на сътрудничеството между държавните органи и гражданския сектор, като условие за хармонизиране на усилията за подпомагане на уязвимите групи и за подобряване на тяхното положение (ЦИД, 2015)¹⁶.

Създаден е проект на „**Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие**“ (КМПППДН¹⁷, в резултат на осъществена проектна инициатива¹⁸. „Координационният механизъм за подкрепа на жертви на домашно насилие е много силен инструмент на национално ниво. Имаме широко поле за действие, стига да имаме споделена рамка сред всички институции за феномена „домашно насилие“, която да се основава на единно разбиране за неговите проявления и разпознаването му“, подчертава еврокомисар Мария Габриел¹⁹.

Механизмът очертава оперативни процедури на работа при непосредствена опасност и при потенциален риск за съответния пострадал²⁰ и с всички евентуални свои практически празноти все пак би следвало да бъде ефективен инструмент, тъй като се

¹³ [Взаимодействие между институциите и неправителствения сектор за подобряване на положението на пострадалите от домашно насилие](#), Център за изследване на демокрацията, 2015

¹⁴ Дойчинова, М., Александрова, М., Илчева, М., Енчева, С., „Подкрепа на уязвимите групи пред държавата: ролята на гражданските организации“, Център за изследване на демокрацията, 2015

¹⁵ Манчева, М., М., Илчева, Дойчинова, М., Дерелиева, Л., Социологически и демографски анализ на избрани уязвими групи, Център за изследване на демокрацията, 2014

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София: Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието, <<http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>> В групата участват представители на Министерството на вътрешните работи, на Министерството на труда и социалната политика, на Министерството на образованието и науката, на Министерството на младежта и спорта, на Министерството на здравеопазването, на Държавната агенция за закрила на детето и на Агенцията за социално подпомагане. [accessed February 10, 2015].

¹⁸ проект “Изработване на национален механизъм за насочване и стандарти за идентификация, помощ и подкрепа на жени, преживели домашно насилие”, Фондация “Асоциация Анимус”, с подкрепата на Фондация ОАК.

¹⁹ <https://dariknews.bg/regioni/vraca/obsydiha-koordinaciata-mezhdu-instituciite-pri-sluchai-na-domashno-nasilie-2079120>

²⁰ Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София: глава III, стр. 12 и сл., <http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf> . [accessed February 10, 2015].

ползва с принципното одобрение на всички ангажирани институции и се стреми да обхване максимален брой възможни сценарии. Механизмът описва взаимодействието между институциите и гражданските организации, в рамките на различни видове социални услуги, предоставяни от НПО, водещо място сред които заемат кризисните центрове и специфичните услуги като социално, юридическо и психологическо подпомагане.²¹ Анализатори посочват, като евентуална слабост на Механизма, сравнително ограниченото застъпване на процедурите по ЗЗДН. Документът би могъл да бъде подходящ инструмент, чрез който възможностите на закона да бъдат подчертани практически пред ангажираните институции и организации. Все още не е ясно до каква степен включените заинтересовани страни, както и самите пострадали от домашно насилие, са запознати с усилията по изготвянето на подобен механизъм.

Проектът за Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (КМПППДН)²² е изработен от междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието, подкрепена от фондация „Асоциация Анимус“, в рамките на проект „Изработване на Национален механизъм за насочване и стандарти за идентификация, защита и подкрепа на жени, жертви на домашно насилие“. В групата участват представители на Министерството на вътрешните работи, на Министерството на труда и социалната политика, на Министерството на образованието и науката, на Министерството на младежта и спорта, на Министерството на здравеопазването, на Държавната агенция за закрила на детето и на Агенцията за социално подпомагане. По подобие на вече работещия Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик²³, КМПППДН е инструмент за взаимодействие на институции и НПО в защита на пострадали от актовете на домашно насилие.

Подобно на Механизма относно жертвите на трафик, и КМПППДН възприема подхода да очертае оперативни процедури на работа, като ги разделя в две групи – при непосредствена опасност и при потенциален риск за съответния пострадал²⁴. Механизмът включва седем водещи принципа при работата с пострадали от домашно насилие: (1) спешна подкрепа и защита; (2) свободен личен избор на пострадалия; (3) защита на най-добрия интерес на пострадалото лице; (4) своевременни и координирани действия на мултидисциплинарния екип; (5) професионална конфиденциалност; (6) защита на най-добрия интерес на детето в случай на конфликт на интересите на родителите и детето; (7) зачитане и уважение на достойнството на пострадалото лице без стигматизиращо отношение²⁵.

²¹ Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София: Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието, стр. 9-10, <http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>, [accessed February 10, 2015].

²² Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София: <<http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>> (25.08.2014 г.) [accessed February 10, 2015].

²³ Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик, София: Фондация „Асоциация Анимус“ и La Strada International, 2010, <<http://antitrafficking.government.bg/bg/2011-12-09-16-18-15/nacionalen-mehanizum-za-nasochvane-na-jertvi-na-trafik-na-hora>> (19.05.2014 г.) [accessed February 10, 2015].

²⁴ Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София: <<http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>> (25.08.2014 г.), глава III, стр. 13 и сл. [accessed February 10, 2015].

²⁵ Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София:

Местен механизъм за приложение на Закон за защита от домашното насилие²⁶

Местен механизъм за прилагане на ЗЗДН²⁷ и подобряване на сътрудничество между институциите в региона, при работа с жертви и извършители на домашно насилие в област Разград, е подписан през 2011 г. от 17 институции, по инициатива на Центъра на НПО в Разград. „Подписаният Механизъм за съвместна работа през 2011 година е изключително полезен за подобряване на сътрудничеството между институциите, чието начало беше поставено още през 2008 година. Постигнати са стандарти на работа по приложението на ЗЗДН съвместно със заинтересованите институции”²⁸.

Груповите дискусии са организирани по време на Заключителен етап (2016 г.) в развитие на Местен механизъм за прилагане на ЗЗДН в област Разград. В момента Местният механизъм за сътрудничество се намира в своя зрял, четвърти етап, по оценка на експерти и наблюдатели на дейността на Центъра (*Бояджиева, Н. 2016*).

Уникален пример за България е създаване в Лудогорието на институционална структура за противодействие на насилието в семейството. По време на заключителния етап се институционализира моделът на партньорство, чрез създаване на Областен съвет за превенция на домашното насилие в област Разград (09.02.2016г.). Съветът е важен етап в процеса на превенция на домашното насилие на областно ниво и развива постиженията в рамките на Местния механизъм за прилагане на Закона за защита от домашното насилие в област Разград (12.2011г.). Областният съвет е постоянно действащ консултативен орган към Областния управител на област Разград и включва представители на всички отговорни институции и организации²⁹.

Може да се определи като пионерска инициатива да се разработи и приеме местен механизъм за приложение на специалния закон от компетентните органи, шест години след приемане на ЗЗДН. Инициативата се организира след сериозна работа на терен за подкрепа на жертвите, работа с извършителите, процес на свързване в неформална мрежа на ангажираните институции, увеличаване на обществената осведоменост.

През 2011г. в област Разград, е подписан Местен механизъм за прилагане на Закона за защита от домашното насилие в област Разград от 17 институции, по инициатива на Центъра на НПО в Разград. Документът е уникален за България, който създава ясни ангажименти на институциите да си сътрудничат по приложение на новия специален закон. Институции от изпълнителната и съдебната власт се обединяват с определени задачи да работят заедно в борбата с домашното насилие в област Разград. Местният механизъм е важен етап в процеса на превенция на домашното насилие, като създава система на комуникация и координация между компетентните органи.

С подписване на Местния механизъм за прилагане на ЗЗДН в област Разград се поставя начало на засилено взаимодействие между институциите и създаване на методика за работа при случай на домашно насилие.

<<http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>> (25.08.2014 г.), стр. 12, [accessed February 10, 2015].

²⁶ <http://ngo-rz.org/ngorz/arhives/mestennehanizam.pdf>

²⁷ <http://ngo-rz.org/ngorz/arhives/mestennehanizam.pdf>, за целта на текста се използват и изразите “Механизъм за подобряване на взаимодействието при случаи на домашно насилие”, “Местен механизъм за сътрудничество по ЗЗДН”.

²⁸ Маргарита Новакова, Председател на Районен съд – Разград, 01.03.2018г.

²⁹ <http://www.rz.government.bg/bg/358>, интернет страница на Областна администрация Разград

Цел на Механизма е институциите да постигат общо съгласие за работа в посока преодоляване на домашното насилие и неговата нарастваща роля в обществото, като се обединяват около идеята за съвместна работа при прилагане на Закона за защита от домашното насилие в област Разград.

“Подписването на Местния механизъм за приложение на ЗЗДН е нов етап в процеса на партньорство. През 2005 г. процесът започва с изграждане на доверие и взаимно опознаване; през 2006 г.-2007г. са организирани поредица от работни срещи с полицаи и съдии в Районен съд – Разград, включително обучения на полицейски служители. Процесът има нов тласък през 2007г. със сключване на двустранни споразумения с компетентните институции. В резултат на общи срещи и обмяна на опит, съдиите от Районен съд – Разград препоръчват на местната полиция да изпраща преписките в съда само при наличие на непосредствена опасност от домашно насилие. В други случаи е необходимо да насочват жертвите на домашно насилие към Консултативния център по проблемите на домашното насилие към Центъра на НПО, за изготвяне на необходими документи.” (Милков, Г. 2016)

„Местният механизъм за прилагане на Закона за защита от домашното насилие в област Разград отговаря на необходимостта от координиране на усилията и взаимодействие между ангажираните институции. С подписване на Механизма, компетентните органи от област Разград заявяват желание за сътрудничество в областта на домашното насилие, насочен към подобряване информираността и капацитета на прилагащите закона.“ (Бояджиева, Н. Милков, Г. 2013)

Инициатор за подписването на Местния механизъм е Сдружение „Център на НПО в Разград.“ Организацията осъществява координация между институциите, чрез организиране на периодични срещи и обучения; повишава тяхната информираност и засилва влиянието им в обществото.

В началото на 2016г. в град Разград се учредява Областен съвет за превенция на домашното насилие, като консултативен орган към областния управител. Създаването на Областен съвет за превенция на домашното насилие е важен етап в процеса на превенция на домашното насилие в област Разград, като развива постиженията в рамките на Местния механизъм за прилагане на Закона за защита от домашното насилие в област Разград, създаден през 2011 г., по инициатива на Сдружение с нестопанска цел „Център на неправителствените организации в Разград”. (Милков, Г. 2016)

Практиката до момента показва, че част от наличните услуги не посрещат специфичните нужди на жертви на домашно насилие от малките населени места на област Разград, защото специалистите не познават техните особености и нужди. Може да се заключи, е това е причина пострадалите да остават неразбрани от представителите на институциите, а професионалистите изпитват неудовлетворение поради вложени усилия и често постигнати недостатъчни резултати.

Постановка и методика на проучване на приложението на местния механизъм

Цел на груповите дискусии е анализ на взаимоотношенията на целевите групи с институциите в област Разград и степен на ангажираност в процеса на превенция на домашното насилие. Част от общия процес на развитие капацитета на компетентните органи и укрепване на сътрудничеството по приложение на ЗЗДН, е свързано с периодично обсъждане на резултатите чрез организиране на фокус-групите. Необходимо

е да се оцени приложението на Механизма, създаден след приемане на ЗЗДН (2005г.)³⁰, Правилника за приложение на закона (2010г.)³¹, подписване на Механизма за приложение на ЗЗДН (2011г.).

Задачите на изследването са: Да се получи задълбочена информация за гледната точка и нагласите на представителите на институциите на местно и областно ниво, включени в борбата с домашното насилие, чрез осигуряване на релевантни мерки, програми и услуги на жертвите и извършителите; Да се набере информация за съществуващи мерки и услуги на местно и регионално ниво, проблеми в предоставянето; Да се формулират препоръки към институциите, за да се постигат значими успехи в процеса на превенция на домашното насилие.

По своята същност фокус групите не се стремят да измерват; те разкриват проблеми, разкриват процесите, тестват реакции и възприятия. Груповите дискусии могат да се използват самостоятелно, могат да разширят и допълват други методологии. При избора на тази методика за събиране на данни, целта на проучването трябва да бъде разгледана внимателно (*Collis, J & Hussey, R, 2013*).

Изследването допълва и подкрепя резултатите от проведено проучване на процеса на партньорство и сътрудничество между институциите по приложение на ЗЗДН в област Разград (2011г.-2016г.). Обект на изследване във фокус групи е оценяване на работата по приложение на ЗЗДН, чрез Местен механизъм за сътрудничество по ЗЗДН в област Разград. Предмет на изследване са фокус-групите, като метод за качествени изследвания.

Очаквани резултати след провеждане на дискусиите са: какви са специфичните прояви на домашно насилие сред етническите групи; защо не всички пострадали търсят помощ и какви са пречките за това; какви са възможностите за взаимодействие между институциите и доколко те се познават и използват; кои са неизползваните възможности и има ли ресурси за превенция; кои са реалните действащи съществуващи услуги, постигнати успехи и добри практики.

Използване на фокус групи, като метод за оценка на функциониране на Механизма за сътрудничество, е подходящ от гледна точка на динамиката в специалния закон и ролята на професионалистите. Хипотеза на изследването е, че се очаква засилено, компетентно и мотивирано системно взаимодействие между институциите, които прилагат ЗЗДН, вследствие на участие в Местния механизъм за прилагане на ЗЗДН в област Разград. Участниците са част от екип, който работи съвместно в продължение на различни проектни дейности и фази на специализирано обучение и подготовка.

Една от хипотезите при организиране на фокус групите е, че участниците ще фокусират внимание върху проблеми, свързани с етническите общности и типичните за тях модели на социално функциониране, тип на населеното място и степен на обществена ангажираност, сътрудничество и компетентност на ангажиране с приложение на закона специалисти.

³⁰ Закон за защита от домашното насилие (загл. изм. - дв, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.), Обн. ДВ. бр.27 от 29.03.2005г., изм. ДВ. бр.82 от 10.10.2006г., изм. ДВ. бр.102 от 22.12.2009г., изм. ДВ. бр.99 от 17.12.2010г., доп. ДВ. бр.50 от 03.07.2015г.

³¹ Правилник за прилагане на закона за защита от домашното насилие, в сила от 15.06.2010 г., Приет с ПМС № 113 от 08.06.2010 г. Обн. ДВ. бр.45 от 15.06.2010г., изм. и доп. ДВ. бр.47 от 22.06.2012г., изм. и доп. ДВ. бр.50 от 17.06.2014г., изм. ДВ. бр.60 от 22.07.2014г., изм. ДВ. бр.100 от 05.12.2014г.

Извадката на проучването включва представители на местно и областно ниво на полицейските и социалните служби, съдебна власт (районен и окръжен съд, районни прокурори от две прокуратури), образователни специалисти от различни общини, медицински специалисти, адвокат и граждански активисти-членове на неправителствена организация от Разград. Участниците във фокус-групите са общо 37 на брой специалисти, които работят по случаи на защита от домашно насилие: полицейски служители (13), социални работници (7), учители (5), здравни работници (3), съдии (3), прокурори (2), адвокати (1), НПО (2). Те са основно от институциите в град Разград, подписали Механизма за подобряване на взаимодействието при случай на домашно насилие (2011г.). За да се постигне баланс, структуриране на дискусиите във всяка от малките групи, е направено по няколко водещи признаци: принадлежност към контролната или целевата група; полова принадлежност; степен на образование.

При организиране на груповите дискусии е използвана методика, чрез сформирани на три малки фокус-групи (12-13 човека), които дискутират едни и същи въпроси. Във всяка група участват представители на всички институции в процеса, разпределени балансирано. Гарантира се участие на жени, които са половината (18) от всички участници. Трите групи са ръководени от опитни модератори, които заедно подготвят въпросите и сценарий за провеждане. Трите групови дискусии са проведени паралелно в едно и също време в съседни зали в СПА комплекс Островче, край град Разград. Продължителността на провеждане е 90 минути. След приключване на дискусиите са представени резултатите в общата група на всички присъствали.

Участниците дискутират шест основни теми, свързани с домашно насилие: прояви на домашно насилие в етническите групи; налични услуги и институции в малките населени места за превенция и помощ за решаване на случаи; най-често срещани трудности, пречки и дефицити по приложение на ЗЗДН; неизползвани възможности и ресурси за превенция; успехи, решени проблеми и постижения при работа по случаи; резултати от действие на ЗЗДН, чрез приложение на Местен механизъм за защита от домашно насилие (2011г.).

Анализ на резултатите на приложение на местния механизъм

Въпрос 1. Специфични прояви на домашно насилие сред етническите групи?

Професионалистите фокусират вниманието си върху ромската общност, като я определят като „затворена“ и консервативна етническа група. В нея не се регистрират няма или много рядко има доказани или обявени случаи на домашно насилие. Проявите на такъв тип поведение влизат, според тях, в традиционния бит и обичайните норми на общуване и рядко се регистрират като насилие. Според участниците в дискусиите, по принцип в тази общност хората очакват някой друг да решава проблемите. Употребата на алкохол е най-честата причина за прояви на домашно насилие. Липсата на информация е типична за регистриране на феномена в тази етническа група.

„Проблемът „домашно насилие и насилие срещу жени“ остава затворен в семейството и за него не се говори открито. Съществува силна съпротива проблемът да се дискутира, като твърдо се отрича, че съществува“³²;

Патриархалните нрави са в основата на типа семейно общуване, според специалистите. Физическото насилие (б.а. побоят) от страна на мъжете над жените, е

³² Програма за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, Асоциация НАЯ, Проект „Достойнство – живот без насилие“ се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., <http://www.naia-tg.com/?p=645>, [accessed May 20, 2017].

традиционно поведение, за което не се търси защита. Няма или рядко се доказват случаи на домашно насилие сред етническите малцинства. Често има скандали и шумни свади, правят „панаири“, които бързо преминават и не се търси сметка и трайно решаване на конфликтите.

„Домашното насилие не се разпознава като обществено значим проблем, а се третира като проблем от личен характер, който трябва да бъде решен в рамките на партньорската двойка. Няма подкрепа за жените, жертви на домашно насилие, от страна на общността и това ги поставя в позиция да търпят и да не изнасят проблема извън семейството си“³³;

В дискусиите между преофесионалисти беше установено, че при отглеждане на децата има често случаи на negliжиране, а насилието над деца в семействата е свързано с типични традиционни модели на възпитание и отношение към децата, съобразно пола им. Може да се твърди, че има фаворизация на момчетата и дискриминация на момичетата. В този смисъл, момичетата са по-често жертва на насилие или експлоатация. Липсва осъзнаване на феномена при възрастни и по отношение на децата.

„Децата са изключително важни за жените и те изпитват огромен страх да не ги загубят, ако потърсят помощ и „проблемът“ излезе извън семейството; Създаването и запазването на семейството е от изключителна важност в местните общности. Раздялата на партньорите, дори в случай на домашно насилие, не се приема като решение;“

Специалистите идентифицират няколко основни фактори, които се отразяват върху феномена домашно насилие в ромската общност: традициите, приетите вътрешно-групови морални норми, бита и равнището на култура и образование, отношението към децата според пола им, към възрастните и старите хора и др.

„Жените от уязвимите етнически общности, които са потърсили помощ като пострадали от домашно насилие, са натоварени с вина от общността си, че са нарушили „правилата“ на мълчанието. Местните общности имат механизми, с които контролират поведението на своите членове и ги санкционират, ако се отклонят от наложените норми“³⁴;

Участниците дефинират три групи, които обобщават специфични прояви на домашно насилие в етническите групи. *Най-често срещани случаи са* принудителни бракове, физически тормоз, побоища на битово равнище, negliжиране, принуждаване или експлоатация на деца. *Често срещани случаи са* лишаване на децата от образование и принуждаване да работят и икономическо насилие (как да се харчат парите). *Рядко срещани и скрити форми са* сексуален тормоз, емоционално насилие (трудно се различава от психическото).

„В местните общности има ниска чувствителност към проявите на домашно насилие. Основната форма на домашно насилие, която се разпознава, е физическото насилие, но към него има различна „допустимост“ на търпимост. Не се разпознават

³³ Пак там.

³⁴ Програма за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, Асоциация НАЯ, Проект „Достойнство – живот без насилие“ се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., <http://www.naia-tg.com/?p=645>, [accessed May 20, 2017].

формите на психическо и икономическо насилие, а сексуалното насилие е тема „табу“³⁵;

Въпрос 2. Налични услуги и институции в малките населени места за превенция и помощ за решаване на случаи на домашно насилие?

Според участниците, наличните възможности за превенция на домашно насилие, са налице - мобилни приемни на Консултативния център по проблемите на домашното насилие, кризисни центрове, беседи с районни инспектори на МВР, Център за обществена подкрепа, намеса на Кмета, телефон на Консултативния център по проблемите на домашното насилие в Разград, телефон 112, горещ телефон за жертви на домашно насилие, телефон на Отдел за закрила на детето/ДСП, график в полицията/дежурство.

Проблемът, който се констатира от други организации, е че „в местните общности липсва информация по проблема „домашно насилие и насилие над жени“ и какви са възможностите за помощ и подкрепа на жертвите. В по-голямата част от изследваните общности (70 %), жените не разпознават услуга, която подкрепя и помага на ромски жени и деца, жертви на домашно насилие“³⁶; Мнението на специалистите, е, че възможностите са налице, но няма достатъчно инициатива за търсенето им, а доверието към тях все още трябва да изгражда.

Три основни фигури са най-често предпочитани и търсени при случаи на домашно насилие в малкото населено място, според участвалите експерти. Общината, кметът и полицейските служители извършват първично изслушване, насочване и придвижване към Консултативния център по проблемите на домашното насилие в град Разград. Те са първите и основни фактори, които насочват и подпомагат пострадалите. „При случай на домашно насилие, ако семейството и общността не могат да се справят, се търси помощ „отвън“ - това са, преди всичко, Полицията и в някои случаи, Кметството“³⁷;

Смята се, че институциите не проявяват достатъчно разбиране по проблема „домашно насилие“ и съответно това създава пречки да се търси тяхното съдействие. Няма доверие, че институциите биха се намесили адекватно в защита на пострадалите жени. В същото време, очакванията са службите да действат заедно и да оказват комплексна помощ; Жените смятат, че институциите не им обръщат достатъчно внимание и ги дискриминират, заради етническия им произход“³⁸.

Интерес за изследването представлява изказаните експертни мнения относно атмосферата и възможни реакции на различни групи в едно село или малък град. Участниците в дискусиите споделиха хипотези и причини за липса на сигнали, както и причини да не се информират институциите за случаи на домашно насилие. Доминиращи фактори са общественото мнение, страхът от неизвестното и липса на възможности за подкрепа. „Жените от местните общности изпитват страх за живота си,

³⁵ Пак там.

³⁶ Пак там

³⁷ Пак там.

³⁸ Програма за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, Асоциация НАЯ, Проект „Достойнство – живот без насилие“ се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., <http://www.naia-tg.com/?p=645>, [accessed May 20, 2017].

че ако дръзнат да потърсят помощ в ситуация на домашно насилие, ще бъдат сурово наказани от мъжете си и от семейства си и ще бъдат отхвърлени от общността си³⁹;

Според професионалистите се наблюдават стереотипно поведение и предразсъдъци в малкото населено място (село, малък град). Много често съседите не желаят да се ангажират със (свидетелски) показания. Хората се срамуват да признават случаите на домашно насилие, защото се страхуват да дават повод за обсъждане в своята малка общност (село/малък град). Те по-често крият, замълчават или отлагат подаване на сигнали за домашно насилие. Основен проблем е притеснение, страх и срам да се оплаче, готови са да търпят и отлагат предприемане на стъпки за защита.

„Съществуват стереотипи, свързани с причините за насилието над жените, например безработицата, безпаричието или употребата на алкохол, като по този начин насилие се нормализира; Съществуват стереотипи, относно ролята и мястото на жената в семейството. Смята се, че само тя е тази, която трябва да се грижи за децата и по-възрастните родители, и роднини и да изпълнява домакинските задължения. При неизпълнение на тези й задължения се смята, че трябва да бъде наказана и е допустимо прилагането на насилие. Приема се, че мъжете в семейството имат повече права, а жените повече забрани“⁴⁰;

За две групи страхът и срамът за важни фактори, за да не подават жалби и отричат проявите на домашно насилие, смятат експертите. За старите хора и децата общественото мнение е важен фактор на влияние. Основна пречка е криенето и неизваждане на проблема и случай на домашно насилие на светло. „Възрастните жени имат висок праг на търпимост към проявите на домашно насилие. Самите те, дори да са били жертви на посегателства в собствените си семейства, отправят послания към по-младите жени и момичета, че агресията е част от отношения между партньорите и трябва да бъде изтърпяна. „Израствайки в йерархията” и влизайки в по-висока „властова позиция” (напр. свекърва) самите те започват да извършват насилие спрямо по-младите жени в семейството“⁴¹;

В малките населени места няма дори училища, както и други услуги за оказване на помощ, затова доверието и намесата на кметът е основен фактор за превенция. Децата също не споделят и няма реални възможности да се наблюдават никакви симптоми, които свидетелстват за преживяно домашно насилие. „Жена, жертва на домашно насилие, може да потърси помощ от институциите, ако получи преди това помощ от доверени лица от общността. Приема се, че при случай на домашно насилие първите, които ще окажат помощ, са родителите на жертвата;“⁴²

Въпрос 3. Най-често срещани трудности, пречки и дефицити по приложение на ЗЗДН?

Участниците с груповите дискусии посочват шест основни пречки при приложение на ЗЗДН. На първо място е изведен липсата на разработен алгоритъм за сигнализиране в случаи на насилие от училището. Учителите не са подготвени за

³⁹ Пак там.

⁴⁰ Пак там.

⁴¹ Пак там.

⁴² Програма за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, Асоциация НАЯ, Проект „Достойнство – живот без насилие” се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., <http://www.naia-tg.com/?p=645>, [accessed May 20, 2017].

намеса и не знаят как да реагират, да дават информация, да разпознават и да оказват непосредствена помощ във връзка с домашно насилие в сферата на образованието.

„Липсва ефективна комуникация между представителите на местните общности и институциите. Съществува взаимно недоверие и предразсъдъци между формалните системи (образователна, здравна и социална) и жените от местните уязвими общности. Тези процеси касаят децата, които са най-ценни за жените и това недоверие те пренасят и към другите институции и жените често се чувстват неразбрани или лъгани от тях“⁴³;

Контролирането на изпълнение на съдебните заповеди по ЗЗДН е следващ по значимост проблем, според професионалистите. Полицията осъществява контрол, но среща трудности при проследяване на изпълнението на мерките. На трето място е налице липса на информираност и страх у жертвата да предприеме действия за защита. Трудности в първоначалната ефективна защита на жертвата, поради липса на кризисен център (в град Разград) са посочени на четвърто място.

Наблюдава се наличие на примиреност, отчаяние и чувство на обреченост у пострадалите, които са във финансова и икономическа зависимост от насилниците, липса на жилище и не виждат изход от ситуацията.

„В част от малките населени места в региона съществуват специфични ромски групи, които живеят в крайна бедност. В тези групи проявите на домашно насилие остават дълбоко „скрити“ зад лошите битови условия и липсата на препитание. Темата е непозната и не представлява интерес за жените, защото на преден план, като приоритет, е физическото оцеляване на семействата“⁴⁴.

Липсват правила за действие в здравеопазването - особено в спешната помощ. Има някъде възможности, но в отделни болници. Няма информация и възможност за реагиране при случаи на психическо и сексуално насилие – необходима е повече подготовка и доверителност, окуражаване на потърпевшите за споделяне и осигурявана на защита.

В някои случаи, професионалистите констатират нежелание за следване на процедурата и наличие на съмнение за истинността и подозрение за търсене на други изгоди или отмъщение чрез неверни обвинения и търсене на защита. Представителите на институциите извеждат проблеми с оформяне на документацията. Молбите за защита по ЗЗДН са объркано формулирани и честа причина е ниска грамотност и не (добро) владеене на български език.

Въпрос 4. Неизползвани възможности и ресурси за превенция на домашно насилие.

Идентифицирани са неизползвани ресурси за превенция на домашното насилие от участвалите професионалисти в дискусиите. Според тях, е необходимо привличане на нови участници и ресурси, разширяване на кръга и подготовката на включените представители на местната власт и общини. Друг важен ресурс са медии и други заинтересовани организации, неформални общности, граждански сдружения. Важно е да се работи целенасочено по намиране на обществена подкрепа и на доброволчески групи, които да работят на местно равнище и да бъдат в помощ на Център на НПО в Разград, като се включат в местния механизъм.

⁴³ Пак там.

⁴⁴ Пак там.

В резултат на обсъждането в дискуссионни групи са предложени редица мерки за подобряване процеса на превенция на домашното насилие: създаване на работещ механизъм на услугите в малките населени места; обучение на кметове; доброволци в пенсионерските клубове; теми за домашното насилие в училище от ранна възраст; регламент за действие в училище и превантивна социална работа; общински центрове и приемни; незабавност на превенцията и първична интервенция; ограничаване на контактите с насилника; проследяване/наблюдение на поведението на извършители на домашно насилие; статистика за рецидивите; наблюдение и мониторинг на многодетните ромски семейства.

Предложенията са в широк диапазон и обхващат компетентност на местни органи, регионални власти и изпълнителна власт, както и активизиране на гражданското участие. Интерпретацията на предложените мерки включва оценка за досегашната работа на основните ангажирани институции и очаквания за промяна и подобрене в дейността.

Въпрос 5. Постигнатите успехи, решени проблеми и постижения при работата по случаи на домашно насилие

Най-много успехи участниците в дискусиите идентифицират по отношение на увеличаване на информираността, включване на все повече целеви групи в обучение и кампании за запознаване с работата по превенция и защита при домашно насилие. Отбелязва се провеждане на публични дискусии, кампании и акции за подготовка и обучение на учители, медицински кадри, здравни и социални работници. Посочени за проведени кампании за работа със семейството.

Експертите констатираха разширяване на дейности по работа с малцинствените групи и обучение на повече целеви групи. Създаване на областен съвет за превенция на домашното насилие, привличане на други НПО и третия сектор са посочени също като постижения. Разработване на алгоритъм за действие (б.а. методика за работа по случай) е посочен, като важен успех. Разширяване на възможностите за финансиране и поддържане на подобни мерки. Разработени са и се прилагат успешно програми за извършители на домашно насилие с електронен мониторинг. Включване на електронно наблюдение в процеса е нереализирано пожелание, защото в област Разград няма електронни корекционни действия към извършители на домашно насилие.

За реални постижения участвалите специалисти посочват: има множество съдебни решения, много повече хора познават закона; предупреждение към извършване и ограничаващо действие; направени са първи стъпки за преодоляване на страха у жертвите; проектите са голям успех и възможност и са налице реални резултати от приложението им; успешна работа на Консултативния център по проблемите на домашното насилие към СНЦ „Център на НПО в Разград“; наблюдава се преустановяване на прояви на домашно насилие след издаване на предупредителен протокол от МВР⁴⁵.

Въпрос 6. Основни резултати от приложение на ЗЗДН, осъществени чрез взаимодействие в рамките на Местен механизъм за защита от домашно насилие

Професионалистите от ангажираните институции отличават добрата работа на прокуратурата и съда при издадени и нарушени заповеди за защита. Според тях, се наблюдава повишаване на професионалната и компетентна намеса на полицията. Идентифицират се съкращаване на сроковете за размяна и придвижване на документи.

⁴⁵ Протокол по чл.65 от Закон за МВР.

Налице е осигуряване на бързи и незабавни действия на всички равнища, информираност, координираност и ефективност на намесата на местно ниво в дейностите на институциите. Има развитие на добри практики и съвместни дейности в отделни населени места.

Участниците в дискусиите констатираха инициатива и управление на успешно функциониращ местен механизъм за приложение на ЗЗДН, с координираща роля на Сдружение "Център НПО в Разград". Върхов момент е създаване на Областен съвет по превенция на домашното насилие към областния управител (02.2016г.), който осигурява взаимодействие и координация за постигане на успех по приложение на ЗЗДН. Институциите осъществяват системни и устойчиви връзки и координация на дейността по превенция на домашното насилие.

На следващо място експертите посочват създаване и популяризиране на добри практики и организиране на регулярни обучения, които планомерно увеличават подготовката и осигуряват по-висока компетентност на всички участници в приложението на местния механизъм. В ход е обучение на професионалисти и обмен на информация и опит по темата. Важна част от целия процес са превенция и ограничаване на рецидивите чрез консултиране, съветване и помощ в Консултативния център по проблемите на домашното насилие.

Изводи

1. Увеличаването на информираността и включване на повече целеви групи в кампании и обучения, са посочени сред най-сериозните успехи в област Разград. Все повече хора познават закона за защита от домашното насилие, налице са множество съдебни решения, направени са първи стъпки за преодоляване на страха, все повече са в ход предупреждения към насилниците и ограничавачи действия на компетентните органи.

2. Сред етническите малцинства няма или рядко се доказват случаи на домашно насилие, както сочат експертите от Разград. Основните фактори, които се отразяват върху феномена домашно насилие в ромската общност, са традициите, вътрешно-групови морални норми, бита и равнища на култура и образование, отношение към децата според пола, към възрастните и старите хора и др.

3. Добрата работа на прокуратурата и съда при издадени и нарушени заповеди за защита от домашно насилие, са един от основните резултати от приложение на ЗЗДН, осъществени чрез Местен механизъм за защита от домашното насилие в област Разград. Отбелязва се повишаване на професионалната и компетентна намеса на полицейските служители. Съкратени са сроковете за размяна и предвижване на документи.

4. Местната власт и общините в Лудогорието са неизползвана възможност до момента за привличане на нови участници в Местния механизъм за сътрудничество. Допълнителен ресурс са средствата за масова информация, неформални общности и граждански сдружения.

5. Няма разработен алгоритъм за сигнализиране на случаи на домашно насилие в училищата и детските градини. Учителите и възпитателите не са подготвени за намеса и на знаят как да реагират при случаи на домашен тормоз. Полицията среща трудности при осъществяване на контрол на изпълнение на мерките за защита, постановени от съда. Наблюдава се липса на достатъчна информираност и страх у жертвите да предприемат действия за защита.

Препоръки

Необходимо е да се развиват програми и инициативи за повишаване на обществената информираност и чувствителност за феномена „домашно насилие“ и отговорностите на компетентните органи. Важно е да се увеличи участието на образователните институции и педагогически специалисти в процеса на превенция, с фокус популяризиране на значението за изграждане на личността в една позитивна семейна и прителска среда. Превенцията на насилието и агресивното оповедение в училище и възпитание на социални умения за конструктивно взаимодействие между дюзията ,родителите и учителите е основен елемент от възпитание. В малките населени места е необходимо ключово за решаване на проблемите взаимодействие с кметовете в малките общини и подкрепяне на традиционни институции и организации (читалища, клубове), като естествени медиатори на хората с държавата и местните власти. Неизползван ресурс продължава да бъдат медицинските специалисти и здравни центрове, които са други ключови точки при търсене на помощ и подаване на сигнал за акт на домашно насилие. Поддържането на обществената и институционална подкрепа на Съвета за превенция на домашното насилие към областния управител и Местния механизъм за сътрудничество по приложение на ЗЗДН в Разград, е основно изискване за реализация на уникалните местни инструменти за превенция во домашно насилие в региона. Това е от решаваща роля за високите резултати в полето на защита на пострадалите от домашен тормоз, които търсят помощ и намират адекватната подкрепа.

Заклучение

Ролята на Местния механизъм за приложение на закона за защита от домашно насилие в област Разград е определяща за постигнатите успехи в полето на превенция и подкрепа. Доброто взаимодействие и партньорство между институциите и неправителствения сектор е ключово за подобряване на положението на пострадалите от домашно насилие. За да има устойчивост в резултатите е важно да продължи системната работа за обучение и развитие на ангажираните специалисти, като се надграждат постиженията и се усвояват нови методи за консултиране, помощ и подкрепа. Необходимо е да се развива познанието и професионалните умения за спецификата в работата на различните специалисти, като се укрепва процеса на сътрудничество. Съдиите и прокурорите имат определящо място в координационните механизми за получаване на съдебна защита по ЗЗДН и наказателно преследване на извършителите на насилие. Представителите на съдебната власт е необходимо да имат основна роля в обучителни програми и междуинституционална координация. Участието на местни заинтересовани страни в процеса на сътрудничество увеличава успехите при защита на пострадалите от домашно насилие.

Литература

- Бояджиева, Н. Милков, Г., Наръчник за обучение на специалисти, които работят по случаи на домашно насилие, 09.2013г., ISSN 978-619-90012-2-6.
- Дойчинова, М., Александрова, М., Илчева, М., Енчева, С., „Подкрепа на уязвимите групи пред държавата: ролята на гражданските организации”, Център за изследване на демокрацията, 2015.
- Иванов, И. Александров, Х., Анализ на стресогенните фактори на полицейските служители в системата на МВР, проект „Професионалният стрес: най-голямото предизвикателство за достойните условия на труд“, осъществен от СФСМВР, с финансова подкрепа на Фонда за достойни условия на труд и тристранен диалог от Иновация Норвегия, 2013.

- Иванова, С. (2016), Аналитичен доклад „Национално изследване на домашното насилие и насилието, основано на полов признак в България и Модел за подкрепа на жертвите на насилие“,
- Инициатива „Гражданските организации: гаранция за равни права на уязвимите групи пред държавата“, финансира Програма за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., Център за изследване на демокрацията, 2014-2016г.
- Манчева, М., Илчева, М., Дойчинова, М., Дерелиева, Л., Социологически и демографски анализ на избрани уязвими групи, Център за изследване на демокрацията, 2014
- Матеева, Н. Фокус групи за изследване на етническа толерантност в бизнессреда, кн.2, сп. Психологични изследвания, 2012.
- Милков, Г., [Доклад за дейността на Центъра на НПО в Разград по прилагане на Закона за защита от домашно насилие 2005г.-2009г.](#), 02.2010г.,
- Милков, Г. [Доклад за приложение на Закона за защита от домашното насилие](#), 11.2011г.
- Милков, Г. и кол. [Иновативни подходи и добри практики по темата за домашното насилие](#)”, Център на НПО в Разград, 2015
- Милков, Г., Партньорство между институциите при социална защита от домашно насилие, сп. Педагогика, кн.7/2017
- Aaron, J, et al. (1996). A Guide to Conducting and Planning Focus Groups. Simply Better! Continuous Improvement Series. US Department of Labor, Washington, DC, USA.
- Albrecht, T.L. (1993). Understanding Communication Process in Focus Groups. In: Morgan, D.L.(Ed.). Successful Focus Groups: Advancing the State of the Art.“ CA, USA, Sage Publications, Inc.
- Ames, L. (August 2, 1998). ["The View From/Peekskill; Tending the Flame of a Motivator"](#). The New York Times. [accessed March 27, 2018].
- Assistance Centre for Torture Survivor – ACET (2009) Report: Project of ACET – Providing and Enhancing Quality Rehabilitation Services for Second Generation Victims of Torture – submitted for publication)
- Becker, D. (2003). Dealing with the consequences of organized violence in Trauma Work in Berghof Handbook for Conflict Transformation. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
- Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M., & Robson, K. (2001). Focus Groups in Social Research. London, SAGE Publications.
- Brown, R., & Gaertner, S.L. (2003).(Eds.) Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes, Malden, NJ, USA, Blackwell Publishers Ltd.
- Carol-Ann Morgan, Using the Focus Group in Market Research <https://www.b2binternational.com/publications/market-research-focus-group/>[March27, 2018].
- Collis, Jill; Hussey, Roger (2013). Business Research: A Practical Guide for Undergraduate and Postgraduate Students (Revised ed.). Palgrave Macmillan. p. xix. Retrieved 2016-05-02. “Focus groups have a long history and were used during the Second World War to examine the effectiveness of propaganda (Merton and Kendall, 1946).
- Davis, L.E., & Engel, R.J. (2011). Measuring Race and Ethnicity, NY, USA, Springer.
- Fern, E.F. (2001). Advanced Focus Group Research. Thousand Oaks, CA, USA, SAGE Publications.
- Goldman AE & Mac Donald SS (1987) The group depth interview. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

- Hague P (2002) Market research: 3rd Edition. London, Kogan Page Ltd, in Kreuger RA & Casey MA (2000) Focus Groups 3rd Edition: A practical guide for applied research. Thousand Oaks CA, Sage Publications
- Hogg, M.A., & Abrams, D. (1998). Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes, London, Routledge. http://partnersbg.org/ver2/wpcontent/uploads/DGBV_PDFS/Analytical%20Report%20BG_web.pdf, [accessed March 28, 2018].
- Krueger, R.A. (1988). Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research, Sage Publications, Newbury Park, CA.
- Lazarsfeld PF (1972) Qualitative analysis: Historical and critical essays. Boston: Allyn & Bacon
- Lazarfeld, P.(1986). The Art of Asking Why. New York: The Advertising Research Foundation, 1986.
- Lindlof, T. R., & Taylor, B. C. (2002). Qualitative Communication Research Methods, 2nd Edition. Thousand Oaks, CA: Sage
- Marshall, C. and Gretchen, R.. 1999. *Designing Qualitative Research*. 3rd Ed. London: Sage Publications, p. 115, <https://trove.nla.gov.au/work/9216214?q&versionId=46494160> [accessed March 28 2018]. Michael T. Kaufman (February 24, 2003). "Robert K. Merton, Versatile Sociologist and Father of the Focus Group, Dies at 92". The New York Times.
- Merton RK, Fiske M & Kendall PL (1956) The Focused Interview. Glencoe, IL: Free Press.
- Merton, R.K., Fiske, M., & Kendall, P. L.(1990). The Focused Interview, Second Edition. Illinois, USA, The Free Press.
- Merton, R.K., 1987a. The focussed interview and focus groups: continuities and discontinuities. *Public Opinion Quarterly* 51, 550–566.
- Merton, Robert K. (1910–2003) (PDF Download Available). Available from: https://www.researchgate.net/publication/304193973_Merton_Robert_K_1910-2003 [accessed Feb 20, 2018].
- Merton RK & Kendall PL (1946) The Focused Interview. *American Journal of Sociology*, 51, 541-557
- Morgan, D.L. (1990). Focus Groups as Qualitative Research, Sage Publications, Newbury Park, CA.
- Morgan, D. L. (1988). Focus Groups as Qualitative Research. California, SAGE Publications, Inc.
- Morgan, D.L. & Spanish, M.T. (1984). Focus Groups: A New Tool for Qualitative Research”, *Qualitative Sociology*, Vol. 7 No. 3, pp. 253-70.
- Morgan DL & Kreuger RA (1998) The focus group kit. Thousand Oaks, CA, Sage Publications
- Morgan DL (1993) Successful focus groups: advancing the state of the art. Newbury Park, CA, Sage Publications
- Patton, M. Q. (1990). Qualitative Evaluation and Research Methods. California: Sage Publications, Inc.
- Srivastava, T N. Business Research Methodology. p. 6.11. ISBN 0-07-015910-6.
- Verkuyten, M. (2005). The Social Psychology of Ethnic Identity. London, Psychology Press.
- Walden, G.R. (2008). Focus Groups, Volume I: Volume I: Art and Humanities, Social Sciences and Non-Medical Sciences, Plymouth, UK, The Scarecrow Press, Inc.
- Wilkinson, S. (1998). Focus Groups in Health Research: Exploring the Meanings of Health and Illness, *Journal of Health Psychology* , Vol. 3, 3 : p. 329-348
- UK National Consumer Council (2008) Deliberative Public Engagement - Nine Principles at http://www.involve.org.uk/nine_principles/

Zemke, R. & Kramlinger, T. (1987). Figuring Things Out: A Trainer's Guide to Needs and Task Analysis. USA: Addison–Wesley Publishing Company, Inc.
http://partnersbg.org/ver2/wpcontent/uploads/DGBV_PDFS/Analytical%20Report%20BG_w eb.pdf, [accessed March 28, 2018].